

BACG

Biuro Analiz Fundacji Centrum
im. Władysława Grabskiego

ANALIZA

Świadomość prawna Polaków

Między teorią a praktyką codzienności

Mec. Katarzyna Klocek

Dr Karol Gac

Kraków-Warszawa

listopad 2025

O autorach

Mec. Katarzyna Klocek- adwokat, członek Krakowskiej Izby Adwokackiej. Absolwentka prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz zarządzania na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Specjalizuje się w sprawach z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i gospodarczego. Prowadzi praktykę również w zakresie prawa karnego. Zajmuje się obsługą podmiotów gospodarczych jak również osób fizycznych. Reprezentuje klientów zarówno przed sądami powszechnymi, organami administracji publicznej, organami ścigania a także w ramach negocjacji biznesowych. Wykładowca Akademii Patriotyzmu gdzie prowadziła zajęcia z zakresu "Prawo i biznes" oraz warsztaty „ABC prawa, co powinien wiedzieć obywatel”.

Dr Karol Gac - absolwent politologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji. Swoją dysertację poświęcił działaniom opozycyjnym kibicom piłkarskim w PRL. Szef portalu DoRzeczy.pl oraz publicysta tygodnika „Do Rzeczy”. Przygodę z dziennikarstwem rozpoczął w Telewizji Republika, gdzie pracował w dziale on-line. Z redakcją „Do Rzeczy” związany od 2016 r. Felietonista „Tygodnika Solidarność”. Przez kilka lat prowadził poranki w rozgłośniach katolickich „Siódma 9”. Komentator życia społeczno-politycznego w największych stacjach telewizyjnych i radiowych. Ceni dialog oraz dyskusję opartą na argumentach. Interesuje go polityka krajowa i międzynarodowa, ale nie ucieka od innych tematów. Urodzony i wychowany w Warszawie. Miłośnik piłki nożnej, dobrej literatury i podróży.

O fundacji

Fundacja Centrum im. Władysława Grabskiego powstała w 2013 roku z myślą o upowszechnianiu wiedzy o działaniach, wartościach i dziedzictwie patrona Fundacji. Jej celem jest także wspomaganie rozwoju przedsiębiorczości, edukacji ekonomicznej, finansowej, politycznej oraz historycznej. Nasze cele realizujemy poprzez działalność wydawniczą i publicystyczną, organizowanie spotkań, konferencji oraz paneli tematycznych z opisywanego zakresu. Swoje działania Centrum Grabskiego adresuje w szczególności do ludzi młodych, zwłaszcza uczniów i studentów, którym będzie wskazywało drogę osobistego rozwoju oraz zawodowego spełnienia. W swoich działaniach łączymy idee konserwatyizmu i innowacji, patriotyzmu gospodarczego z otwartością na świat oraz przedsiębiorczości i społecznej odpowiedzialności. Za swój cel uważamy także wspieranie wartościowych inicjatyw realizowanych przez ludzi młodych, szczególnie w sferze gospodarki, historii, nauki, kultury i edukacji.

O Biurze Analiz Centrum Grabskiego (BACG)

Powstanie Biura Analiz Centrum Grabskiego sfinansowano w ramach realizacji zadania: „Edukacja społeczno-ekonomiczna wraz ze strukturalnym wsparciem dla Biura Analiz Fundacji Centrum im. Władysława Grabskiego” ze środków Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO Priorytet 4. BACG jest miejscem wymiany myśli, dyskusji oraz upowszechniania idei wyznawanych przez naszego patrona Władysława Grabskiego. Działalność BACG koncentruje się na opracowywaniu analiz, raportów i ekspertyz dotyczących m.in. aktualnych wyzwań społecznych, gospodarczych i technologicznych ale również zagadnień związanych z historią, tożsamością i kulturą. Organizujemy także spotkania, dyskusje i debaty na tematy ważne społecznie.

Spis treści

Wstęp.....	5
Czym jest świadomość prawna. Czy znamy swoje prawa i obowiązki?	5
Polacy wobec prawa – codzienna praktyka.....	17
Wnioski, przestrogi i rekomendacje	19
Zakończenie	25

Analiza powstała w ramach aktywności Biura Analiz Centrum Grabskiego, którego powstanie sfinansowano w ramach realizacji zadania: „Edukacja społeczno-ekonomiczna wraz ze strukturalnym wsparciem dla Biura Analiz Fundacji Centrum im. Władysława Grabskiego” ze środków Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO Priorytet 4. Zadanie realizowano w latach 2023-2024.

Biuro Analiz Centrum Grabskiego funkcjonuje aktualnie w ramach działań Centrum Myśli Narodowej, którego powstanie dofinansowano ze środków Funduszu Patriotycznego funkcjonującego w ramach Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego – Edycja 2021 Wolność po polsku.

Dofinansowano ze środków Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego w ramach Funduszu Patriotycznego.

Wstęp

Świadomość prawna jest fundamentem funkcjonowania każdego społeczeństwa obywatelskiego. To nie tylko znajomość przepisów, ale przede wszystkim umiejętność rozumienia, interpretowania i stosowania prawa w codziennym życiu. W praktyce jednak wiele osób w Polsce nie zdaje sobie sprawy z tego, jakie prawa im przysługują, jakie obowiązki na nich ciążyą i jak skutecznie korzystać z mechanizmów ochrony prawnej. Brak tej świadomości może prowadzić do nieporozumień, strat finansowych, a nawet problemów w relacjach międzyludzkich.

Niniejsze opracowanie powstało z myślą o przybliżeniu zagadnienia świadomości prawnej w sposób przystępny i praktyczny. Skupia się ono zarówno na deklarowanej wiedzy Polaków, jak i na rzeczywistych doświadczeniach w codziennym stosowaniu prawa – od spraw konsumenckich, przez kwestie pracownicze, po interakcje z urzędami i instytucjami państwowymi. Analizuje także rolę edukacji, mediów i mediów społecznościowych w kształtowaniu wiedzy prawnej oraz pokazuje, jakie czynniki wpływają na niskie zaufanie do prawa i jego instytucji.

Opracowanie nie ogranicza się do diagnozy problemu. Przedstawia również historie z życia wzięte, które ilustrują praktyczne konsekwencje braku świadomości prawnej, oraz przykłady dobrych praktyk i rekomendacje, które mogą wspierać obywateli w świadomym korzystaniu z prawa. Jego celem jest pokazanie, że edukacja prawna to nie tylko teoria, ale przede wszystkim narzędzie codziennego funkcjonowania, pozwalające unikać konfliktów, podejmować lepsze decyzje i czuć się pewniej w relacjach z instytucjami publicznymi.

Czym jest świadomość prawna. Czy znamy swoje prawa i obowiązki?

Jest wiele definicji świadomości prawnej. Autorzy niniejsze publikacji poniżej prezentują kilka z nich. Postrzega się ją m.in. w następujący sposób:

Jest częścią kultury prawnej. Świadomość ta nie oznacza jedynie znajomości przepisów i instytucji prawnych przez społeczeństwo, ale również jest oceną obowiązującego prawa oraz krytycznego podejścia do wielu jego zmian. Ignorantia iuris nocet¹ – ta rzymska paremia stanowi pewnego rodzaju ostrzeżenie dla wszystkich obywateli, gdyż nie ma żadnego usprawiedliwienia w momencie popełnienia błędu, który wynika z niezajomości prawa².

Kwestia świadomości prawnej obywateli jest jednym z wyznaczników rozwoju i odpowiedzialnej postawy społeczeństwa. aktywny obywatel powinien mieć nawyk szukania rozwiązań swoich problemów za pomocą legalnych metod, korzystając z narzędzi, jakie daje prawo. Chodzi tu o ogólną orientację w przepisach prawa, znajomość podstawowych procedur, brak lęku przed urzędnikami czy sądem, zaufanie do tych instytucji. Poza tym rutynowym postępowaniem powinno być szukanie informacji prawnej, a gdy ta będzie niewystarczająca, poproszenie o pomoc prawnika, tak jak prosi się o radę lekarza w przypadku kłopotów zdrowotnych³.

Co ciekawe, świadomość prawna, została wprowadzona do polskiej socjologii prawa pod wpływem teorii Leona Petrażyckiego. Miała ona pozwolić w empiryczny sposób badać obecność zjawisk prawnych w psychice jednostek i to w jaki sposób prawo funkcjonuje w społeczeństwie. Badania świadomości prawnej rozwinięto pod wpływem marksizmu, przez który była traktowana jako element świadomości społecznej⁴.

Świadomość prawną można także zdefiniować bardzo krótko jako wiedzę, oceny, postawy i postulaty na temat prawa⁵. Uważamy, że właśnie ta, nad wyraz krótka ale i konkretna definicja dobrze w ujęciu i odbiorze powszechnym oddaje sedno zagadnienia.

Przyjrzyjmy się zatem jak Polacy oceniają swoją wiedzę na temat prawa i jego norm. Jak wynika z badania „Świadomość prawna Polaków”, które zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” w 2019 roku⁶, a do którego będziemy jeszcze wracać. Polacy nie są pewni swojej wiedzy

¹ Kuryłowicz M., Słownik terminów, zwrotów i sentencji prawniczych łacińskich oraz pochodzenia łacińskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2012, s. 64.

² HOMO POLITICUS vol. 14/2019, Wiktoria Gadziąła, Kinga Chrobak, dostęp w dniu 7.11.2025r. https://homopoliticus.ahelodz.pl/sites/default/files/hp_14_gadziala_chrobak.pdf

³ Woźniakowska-Fajst D, Edukacja prawna- możliwości, szanse, bariery, Fundacja inPRis – instytut Prawa i społeczeństwa, Warszawa 2012, s.7.

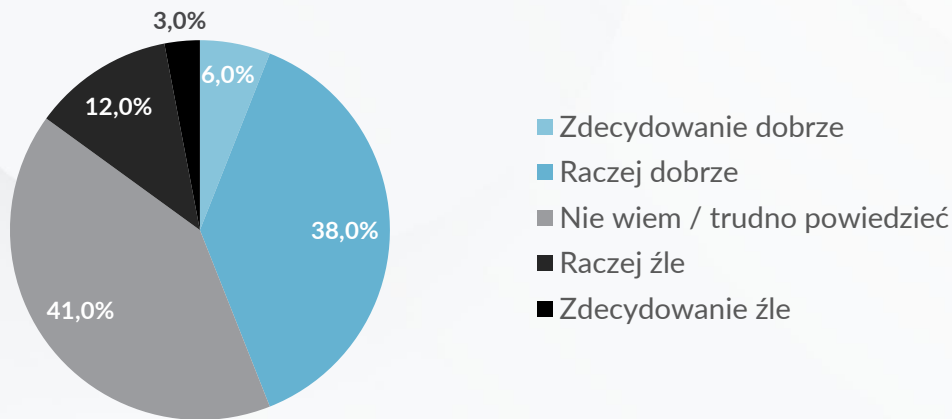
⁴ Cywiński Z., Poczucie prawne, [w:] Andrzej Kojder, Zbigniew Cywiński (red.), Socjologia prawa. Główne problemy i postacie, Warszawa 2014, s. 472.

⁵ Podstawowe problemy badań nad świadomością prawną. Założenia badawcze, [w:] Maria Borucka-Arctowa, Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne, Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 1981, s. 5-6.

⁶ Badanie „Świadomość prawna Polaków” zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” 2019, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/polacy-wyberaja-fora-internetowe-zamiast-prawnika-badania-nra>, dostęp w dniu 13.11.2025r.

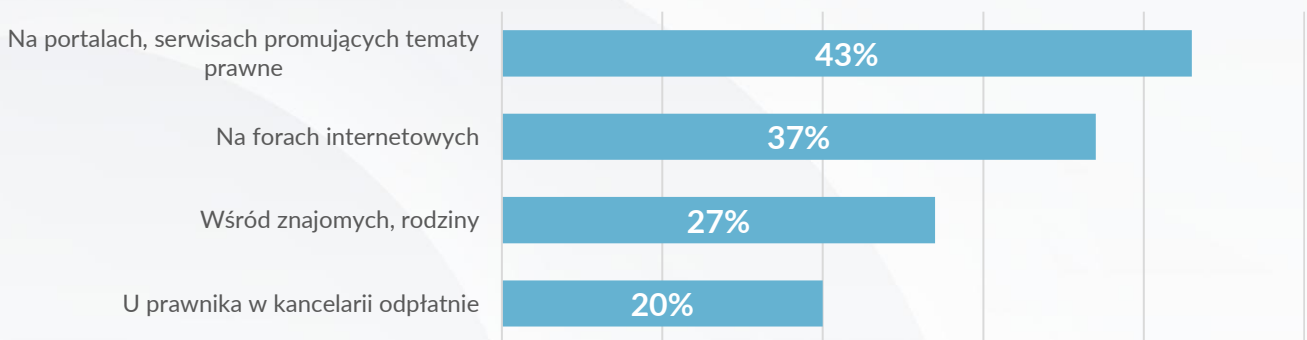
w tym zakresie. Największa część respondentów bo 41% nie wie jak ją ocenić lub nie ma zdania w tym zakresie. Znamienne jest też to gdzie szukamy informacji prawnych. Tutaj zdecydowanie prowadzi internet co nie jest dobrą wiadomością, zwłaszcza biorąc pod uwagę stosunkowo wysoki poziom zaufania do nich. Prezentują to poniższa grafika.

Jak Polacy oceniają swoją znajomość prawa?

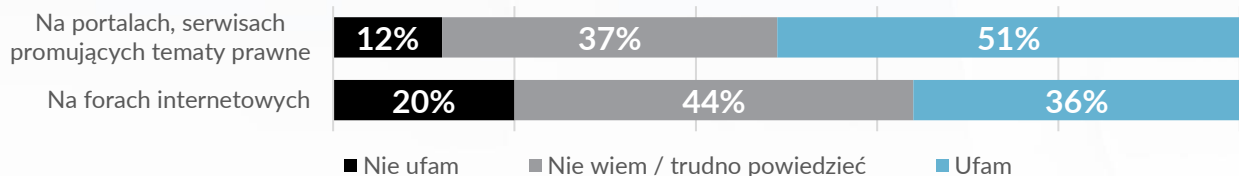

Gdzie Polacy najczęściej szukają informacji prawnych?

Możliwość wyboru wielu odpowiedzi

Na ile Polacy ufają poradom prawnym w Internecie?

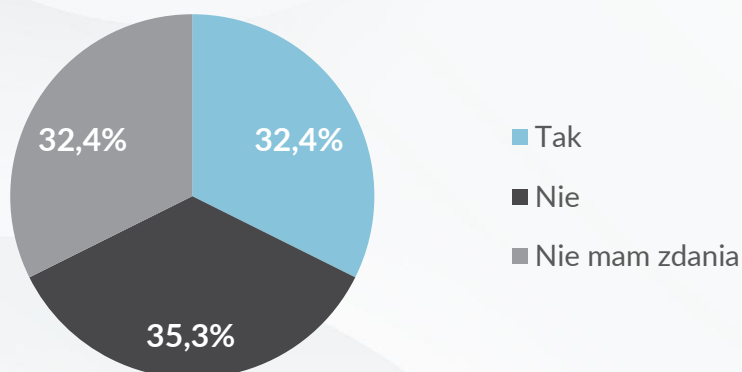
Za: Badanie „Świadomość prawna Polaków” zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” 2019

<https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/polacy-wyberaja-fora-internetowe-zamiast-prawnika-badania-nra>

Podobne wniosku płyną z danych zaprezentowanych w raporcie Instytutu Audytu Obiektywizmu Medialnego. *Jaki jest stan świadomości prawnej Polaków?- EDYCJA 2023*⁷. Oto pytanie i odpowiedzi na nie w zakresie stanu wiedzy na temat systemu prawnego i procesów legislacyjnych w kolejnych latach:

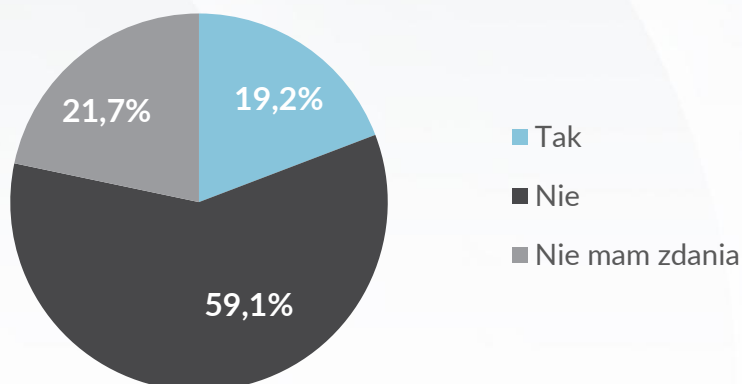
ROK 2023

Czy uważa Pan/i swój stan wiedzy na temat polskiego systemu prawnego i procesów legislacyjnych za satysfakcjonujący?

ROK 2022

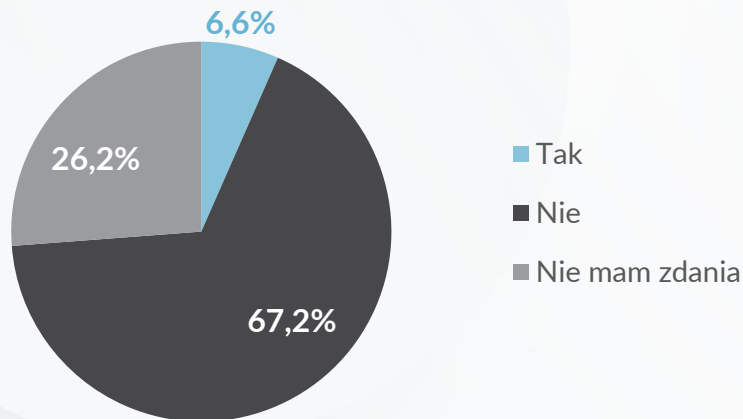
Czy uważa Pan/i swój stan wiedzy na temat polskiego systemu prawnego i procesów legislacyjnych za satysfakcjonujący?

⁷ RAPORT IAOM- Instytutu Audytu Obiektywizmu Medialnego. Jaki jest stan świadomości prawnej Polaków?- EDYCJA 2023, <https://poznajfakty.pl/2023/12/30/raport-iaom-jaki-jest-stan-swiadomosci-prawnej-polakow-edycja-2023>, dostęp w dniu 14.11.2025r.

ROK 2021

Czy uważa Pan/i swój stan wiedzy na temat polskiego systemu prawnego i procesów legislacyjnych za satysfakcjonujący?

Jak widać z powyższego przekonanie o swojej wiedzy znacznie się poprawiło lecz wciąż jest dalekie od satysfakcjonującego.

Niestety bezpośrednią konsekwencją zaprezentowanego powyżej stanu rzeczy są problemy, które z małych i do załatwienia w dosyć krótkim czasie, mogą się zmieniać w poważniejsze i rodzące poważniejsze następstwa. W tym kontekście na czoło wybijają się sprawy urzędowe, spadkowe, konflikty rodzinne itp.

Dlaczego warto znać swoje prawa

Znajomość prawa jest kluczowa w codziennym życiu, ponieważ pozwala lepiej chronić własne interesy i unikać nieporozumień. Znajomość przepisów przydaje się w sytuacjach, które pozornie wydają się błahostką, ale mogą mieć realne konsekwencje. Na przykład podczas reklamacji zakupionego towaru często spotykamy się z nieuczciwymi praktykami sklepów. Osoba, która zna swoje prawa konsumenckie, wie, że przysługuje jej zwrot lub naprawa produktu w określonym terminie, i może skutecznie dochodzić swoich roszczeń.

Podobnie w sporach sąsiedzkich, np. o hałas, nielegalne parkowanie czy podział kosztów wspólnych, znajomość przepisów pozwala wybrać właściwą ścieżkę działania i uniknąć eskalacji konfliktu. W pracy znajomość prawa pracy chroni przed nadużyciami

pracodawcy, pozwala zrozumieć swoje obowiązki i prawa, np. w kwestii urlopu, wynagrodzenia czy czasu pracy.

Znajomość prawa pomaga także w codziennych sytuacjach, takich jak podpisywanie umów najmu, korzystanie z usług finansowych czy zawieranie umów z dostawcami internetu i mediów, o tych np. z zakresu kredytów hipotecznych nie wspominając. Dzięki niej możemy świadomie ocenić, czy warunki są korzystne i zgodne z prawem.

Znajomość prawa zwiększa poczucie bezpieczeństwa i pewności siebie w kontaktach z instytucjami publicznymi, takimi jak urzędy czy sądy, a także w relacjach z przedsiębiorcami. Wiedza prawna pozwala unikać niepotrzebnych kosztów i stresu, a w razie potrzeby skutecznie dochodzić swoich praw.

Podsumowując, świadomość prawna to nie tylko narzędzie ochrony przed nadużyciami, ale też sposób na sprawniejsze funkcjonowanie w społeczeństwie i większą pewność siebie w podejmowaniu codziennych decyzji. Każda osoba, która zna swoje prawa, może lepiej dbać o swoje interesy i reagować w sytuacjach konfliktowych w sposób przemyślany i skuteczny.

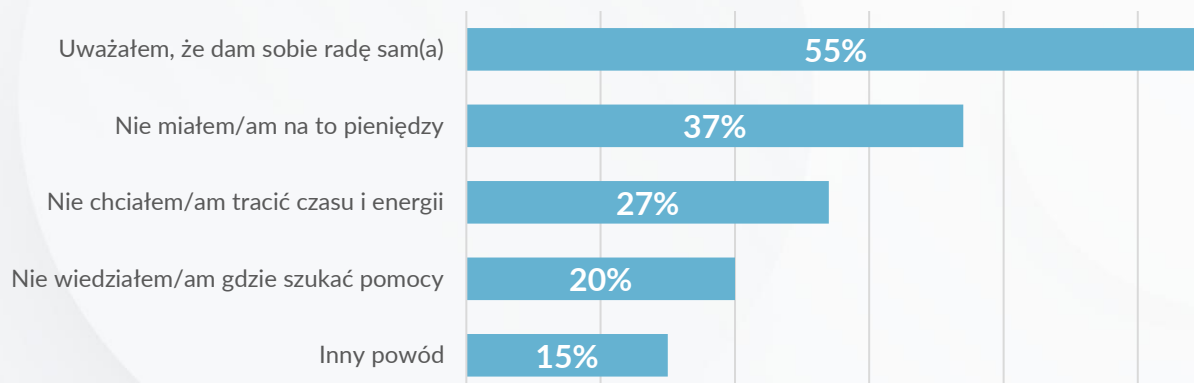
Znamy swoje prawa?

Co dziesiąta ankietowana osoba we wspomnianym już badaniu „Świadomość prawna Polaków” nie skorzystała z pomocy prawnika, mimo że znalazła się w sytuacji tego wymagającej⁸. Najczęstszą przyczyną takiego zjawiska było przeświadczenie respondentów, że są w stanie poradzić sobie z problemem samodzielnie (54 proc. przypadków). Kolejno wymieniano brak pieniędzy. Stanowiło to przeszkodę przed uzyskaniem pomocy prawnej dla 26 proc. osób. Z kolei 10 proc. badanych przyznało, że nie wie, gdzie takiej pomocy szukać. Szczegółowo sytuację i wyniki badania przedstawia poniższy rysunek.

⁸ Badanie „Świadomość prawna Polaków” zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” 2019, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/polacy-wyberaja-fora-internetowe-zamiast-prawnika-badania-nra>, dostęp w dniu 13.11.2025r.

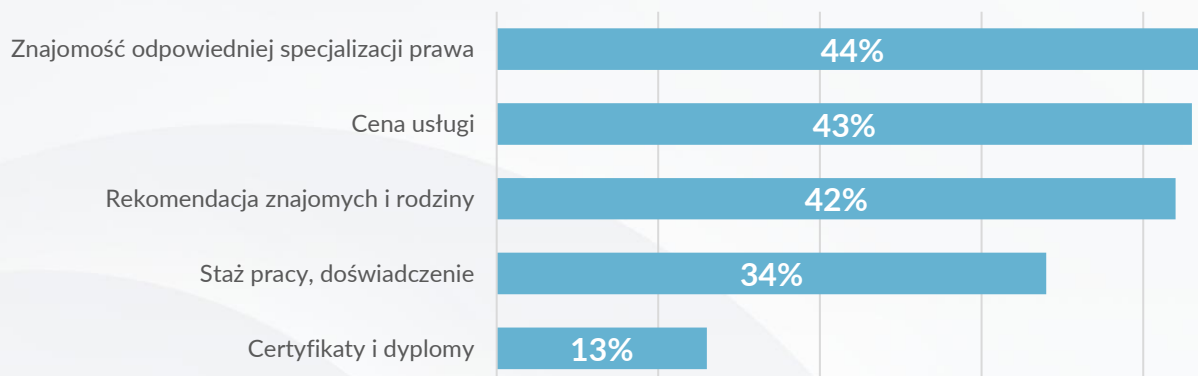
Jakie są bariery przed korzystaniem z pomocy?

Możliwość wyboru wielu odpowiedzi

Jakie czynniki decydują o wyborze prawnika?

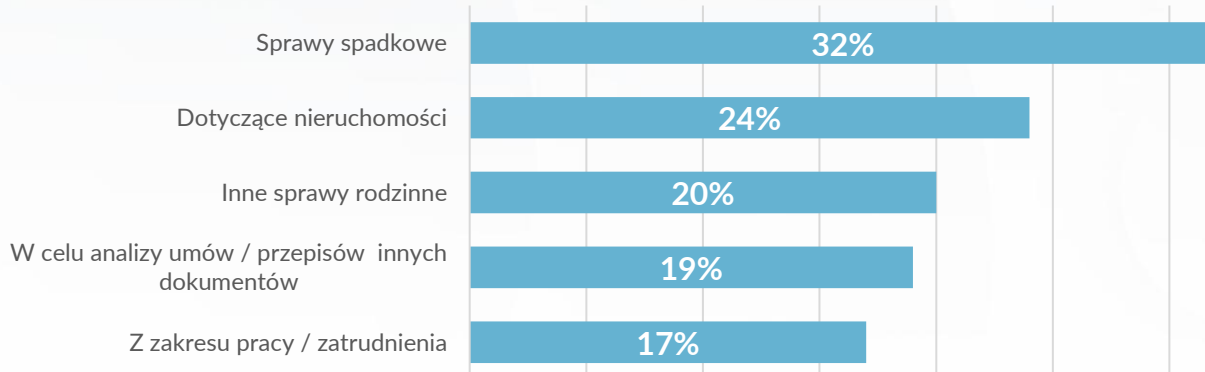
Możliwość wyboru wielu odpowiedzi

W jakich sytuacjach Polacy udają się po porady do prawnika?

W tym adwokata, notariusza, radcy prawnego, komornika i innych.

Możliwość wyboru wielu odpowiedzi

Za: Badanie „Świadomość prawna Polaków” zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” 2019 <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/polacy-wybieraja-fora-internetowe-zamiast-prawnika-badania-nra>

Szkoła, edukacja a wiedza obywatelska – teoria vs. praktyka

Jak wynika z powyższych rozważań Polacy nie tylko nie są pewni swoich kompetencji w zakresie świadomości prawnej i znajomości przepisów, ale łączą tę niepewność z dużą dawką niechęci do korzystania z usług profesjonalistów. Zdecydowanie chętniej sięgają po wiedzę z internetu.

Dostępność Internetu jest obecnie tak powszechna, że nikogo nie dziwi fakt, że zwykle jest to pierwszy krok w poszukiwaniu informacji. Musimy sobie jednak zdawać sprawę, że w przypadku prawa nawet drobny szczegół może zmieniać cały obraz sytuacji. Konsultacja z adwokatem zawsze daje najwyższą pewność, ponieważ adwokat, przed udzieleniem porady, musi poznać całe podłoże, kontekst i okoliczności sprawy. Zapewnia to znacznie wyższe poczucie bezpieczeństwa, pozwala oszczędzić wiele stresu, a także pieniądze, ponieważ dzięki konsultacji z adwokatem na wczesnym etapie, często możemy uniknąć poważnych konsekwencji prawnych – mówi adw. Anisa Gnacikowska, zastępca sekretarza Naczelnej Rady Adwokackiej, koordynator kampanii „Adwokat w każdym przypadku”⁹.

Edukacja obywatelska, a w tym przypadku wężej rozumianej edukacji prawnej, w Polsce od lat funkcjonuje na poziomie deklaracji – jest obecna w podstawach programowych, pojawia się na lekcjach WOS czy historii, ale w praktyce **nie przygotowuje młodych ludzi do realnego korzystania z prawa**. Uczniowie poznają nazwy instytucji, definicje i schematy ustrojowe, jednak brakuje im wiedzy, jak prawo działa na co dzień i jak wykorzystać je w sytuacjach, które spotykają każdego dorosłego obywatela. Ta luka pomiędzy teorią a praktyką ma później ogromny wpływ na poziom świadomości prawnej Polaków.

⁹ <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-prawna/nieodplatna-pomoc/3068579,Polacy-pomocy-prawnej-szukaja-w-Internecie.html>, dostęp w dniu 13.11.2025r.

Jednym z głównych problemów jest **brak realnej edukacji prawnej na poziomie szkół**. Choć w programie nauczania znajdują się elementy dotyczące praw i obowiązków obywateli, zajęcia najczęściej ograniczają się do ogólnych informacji. Uczniowie rzadko dowiadują się, jak napisać reklamację, jak podpisać bezpieczną umowę, co zrobić w przypadku mobbingu, albo jak wygląda procedura administracyjna w zwykłym urzędzie. W praktyce oznacza to, że młodzi ludzie opuszczają szkołę bez podstawowych, praktycznych kompetencji prawnych.

Kolejnym problemem pozostaje **dominacja teorii nad praktyką**. W polskiej szkole nadal liczy się pamięciowe opanowanie zagadnień, a nie ćwiczenie sytuacji życiowych. Zamiast symulacji rozpraw, analizy przypadków czy warsztatów z czytania umów, dominuje definicyjny wykład. Taka forma nauczania nie wzmacnia umiejętności, które w dorosłym życiu są kluczowe.

Istotną barierą jest także **niedostateczne przygotowanie kadry i mała liczba godzin przeznaczonych na edukację obywatelską**. WOS często traktowany jest jako przedmiot „drugiego rzędu”. Nauczyciele nie zawsze mają dostęp do aktualnych materiałów, scenariuszy i wsparcia merytorycznego, a w natłoku obowiązków trudno im wprowadzać innowacyjne metody pracy.

Ważną rolę w edukowaniu obywateli mogłyby odgrywać organizacje społeczne, jednak ich **aktywność – choć rosnąca – nadal jest zbyt mała**, by realnie zmienić wiedzę przeciętnego Kowalskiego. NGO-sy prowadzą świetne projekty edukacyjne, kampanie i warsztaty, ale ich zasięg jest ograniczony, często punktowy i zależny od finansowania grantowego. Najczęściej docierają do dużych miast lub szkół szczególnie aktywnych, co sprawia, że wiele osób – zwłaszcza z mniejszych miejscowości – pozostaje poza zasięgiem takich działań. W ostatnich latach widoczny jest wzrost inicjatyw, jednak **nie przekłada się to jeszcze na systemową poprawę świadomości prawnej społeczeństwa**.

Na problem nakłada się również fakt, że w Polsce **wiedza prawnicza wciąż ma charakter „ekskluzywny”**. Język prawa jest hermetyczny, dokumenty skomplikowane, a kontakt z prawnikiem bywa postrzegany jako kosztowny i stresujący. W efekcie kompetencje prawne stają się czymś, do czego łatwiej mają dostęp osoby lepiej wykształcone, bardziej aktywne zawodowo i społecznie, lub takie, które miały możliwość zdobycia wiedzy poza szkołą.

Wszystko to prowadzi do powstania **wyraźnej luki pomiędzy deklaratywną wiedzą obywatelską wyniesioną ze szkoły a realną zdolnością do korzystania z prawa**. Młodzi dorośli

często wiedzą „jak powinno być”, ale nie wiedzą „co zrobić, kiedy coś się wydarzy”. W codziennych sprawach – podpisywaniu umów, reklamowaniu towarów, kontaktach z urzędami czy dochodzeniu swoich praw w pracy – muszą uczyć się wszystkiego od nowa, metodą prób i błędów.

Ostatecznie brak systemowej i praktycznej edukacji prawnej sprawia, że **znaczna część Polaków wchodzi w dorosłość z minimalną świadomością prawną**, co wpływa na ich poczucie sprawczości, bezpieczeństwa i zdolność do radzenia sobie w codziennych sytuacjach. To jeden z kluczowych czynników kształtujących niski poziom wiedzy prawnej społeczeństwa – problem, którego nie da się rozwiązać bez zmian w sposobie nauczania, wspierania nauczycieli i zwiększania dostępności działań edukacyjnych.

Instytucje publiczne – przyjaciel czy wróg czyli czy ufamy prawu i jego instytucjom?

Instytucje publiczne, takie jak sądy, policja czy urzędy administracyjne, odgrywają kluczową rolę w funkcjonowaniu państwa prawa – to one gwarantują, że prawo nie pozostaje abstrakcją, lecz realnym narzędziem ochrony obywatelskich praw i egzekwowania obowiązków. Jednak w Polsce powszechne jest poczucie dystansu, a czasem wręcz podejrzliwości wobec tych struktur: obywatele nie zawsze postrzegają je jako swoich sprzymierzeńców – częściej jako odległe, niedostępne, nieprzejrzyste, a czasem wręcz niechętne ochronie ich interesów.

Po pierwsze, **niedostateczna transparentność procesów publicznych** wpływa na pogorszenie relacji między obywatelami a instytucjami państwowymi. Decyzje administracyjne często zapadają w sposób skomplikowany, ich uzasadnienia bywają niejasne, a procedury odwoławcze skomplikowane. To wzmacnia wrażenie, że prawo działa ponad zwykłym człowiekiem – nie obok niego.

Po drugie, wiele instytucji publicznych nie cieszy się wysokim zaufaniem z powodu **rozbieżności między wizerunkiem a realnymi doświadczeniami obywateli**. W komunikacji medialnej często pojawiają się nagłośnione przypadki nadużyć, opóźnień, biurokracji czy niesprawiedliwości. Takie doniesienia ugruntowują przekonanie, że instytucje są odległe, a ich działania – arbitralne. W konsekwencji obywatele mogą unikać dochodzenia swoich

praw, bo obawiają się jeszcze większych komplikacji.

Po trzecie, barierą bywa **trudny język i formalny charakter instytucji**. Wiele dokumentów urzędowych czy prawnych pisanych jest w sposób skomplikowany, co utrudnia obywatelom samodzielne poruszanie się w systemie. Często potrzebna jest pomoc prawnika lub doradcy – co z kolei rodzi koszty i niepewność. Dla wielu osób kontakt z sądem, policją czy urzędem kojarzy się z procesem złożonym, izolatką proceduralną – a nie z miejscem, które może skutecznie chronić ich prawa.

Kolejnym czynnikiem osłabiającym zaufanie jest **utrwalanie w świadomości społecznej stereotypu instytucji jako „wroga obywatela”**. Historyczne doświadczenia, negatywne relacje z urzędami, skomplikowane procedury administracyjne czy konflikty mieszkańców z lokalnymi instytucjami wzmacniają przekonanie, że instytucje publiczne to nie partnerzy, ale przeszkody – a prawo to narzędzie nie tyle ochrony, ile kontroli.

W efekcie wielu Polaków wciąż pozostaje w ambiwalentnej relacji z prawem i jego instytucjami – widząc w nich zarówno potencjalnych sojuszników, jak i źródło problemów. To, czy prawo staje się realnym narzędziem ochrony, często zależy od jednostkowego doświadczenia, a nie od systemowej pewności, że instytucje są po stronie obywatela. **W tym zakresie bardzo ciekawie kształtują się wyniki badania CBOS z 2024 roku dotyczące analizy poziomu zaufania społecznego, w tym instytucji takich jak sądy, policja czy urzędy. Oto one¹⁰.**

Instytucje	Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do wymienionych instytucji?						
	Zdecydowanie mam zaufanie	Raczej mam zaufanie	Zaufanie - ogółem	Raczej nie mam zaufania	Zdecydowanie nie mam zaufania	Brak zaufania - ogółem	Trudno powiedzieć
w procentach							
Wojsko	25	59	84	6	2	8	8
NATO	25	56	81	10	2	12	7
Policja	10	62	72	15	6	21	7
Władze lokalne miasta, gminy	14	57	71	16	4	20	9
Urzednicy, administracja publiczna	5	56	61	21	6	27	12

¹⁰ CBOS – Komunikat nr 40/2024 „Zaufanie społeczne”, Badanie poziomu zaufania Polaków do instytucji państwowych, w tym RPO, sądów: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_040_24.PDF, dostęp w dniu 10.11.2025r.

Czy, ogólnie rzecz biorąc, ma Pan(i) zaufanie czy też nie ma Pan(i) zaufania do wymienionych instytucji?

Instytucje	Zdecydowanie mam zaufanie	Raczej mam zaufanie	Zaufanie - ogółem	Raczej nie mam zaufania	Zdecydowanie nie mam zaufania	Brak zaufania - ogółem	Trudno powiedzieć
Rzecznik Praw Obywatelskich	12	47	59	11	5	16	25
Unia Europejska	13	42	55	21	14	35	10
Rząd	8	35	43	33	17	50	7
Sejm i Senat	7	34	41	35	14	49	10
Prezydent	11	29	40	26	29	55	5
Sądy	2	37	39	31	14	45	16
Media	2	32	34	34	19	53	13
Partie polityczne	1	24	25	44	18	62	13
Trybunał Konstytucyjny	2	19	21	31	30	61	18

Co ciekawe, policja cieszy się stosunkowo wysoki poziomem zaufania (72%), należąc tym samym do instytucji cieszących się jednym z najwyższych poziomów zaufania spośród analizowanych struktur państwowych. 72% badanych deklaruje zaufanie do policji (10% – „zdecydowanie”, 62% – „raczej”). Brak zaufania deklaruje 21% respondentów. Tym samym można stwierdzić, że jest postrzegana jako instytucja stabilna, praktyczna i obecna w codziennym życiu obywateli. Brak silnej polaryzacji politycznej wokół policji sprawia, że jest odbierana bardziej „neutralnie” niż np. media, rząd czy sądy. Jednocześnie wysoki poziom braku zaufania (ponad 1/5 badanych) wskazuje na trwałe napięcia społeczne: obawy o nadużycia władzy, doświadczenia z kontaktów indywidualnych, a także wpływ nagłośnionych incydentów medialnych.

Urzednicy i szeroko rozumiana administracja publiczna cieszą się relatywnie wysokim poziomem zaufania (61%). Zaufanie do nich deklaruje 61% Polaków. Z kolei 27% wyraża brak zaufania – to jeden z wyższych wyników wśród instytucji ocenianych powyżej mediany zaufania. Urzędy są postrzegane jako instytucje „niezbędne, ale trudne”. Duża grupa osób

deklarujących zaufanie robi to raczej w trybie „raczej mam zaufanie” (56%), co sugeruje ostrożną, warunkową akceptację. Wśród barier w relacjach z urzędami wymienia się: poczucie biurokratyzacji, trudny język urzędowy, niską przewidywalność procesów, niejednolite standardy obsługi klienta, negatywne doświadczenia mające charakter narastający, a nie jednostkowy. Administracja publiczna nie jest oceniana tak źle jak partie czy media, jednak wciąż pozostaje instytucją o ambiwalentnym wizerunku.

Najgorzej z analizowanych instytucji wypadają Sądy. Niski poziom zaufania do nich deklaruje 39%, wysoki poziom nieufności 45%. Sądy należą do instytucji o najniższym poziomie zaufania w Polsce. To jeden z najbardziej krytycznych wyników w całej tabeli – mniej ufa tylko partiom politycznym, mediom i Trybunałowi Konstytucyjnemu. Sytuacja ta jest konsekwencją: wieloletnich sporów politycznych wokół sądownictwa, postrzegania sądów jako instytucji „odległych”, skomplikowanych i wolnych, braku widocznej poprawy w zakresie szybkości postępowań, negatywnego doświadczenia znacznej części obywateli z procesami lub sprawami urzędowymi. Wysoka nieufność oznacza, że dla wielu Polaków sądy nie pełnią roli bezstronnego arbitra, co uderza w fundament zaufania do państwa prawa. Tym samym Sądy jawią się jako instytucja, która wymaga najpilniejszej odbudowy społecznego zaufania.

Polacy wobec prawa – codzienna praktyka

Wcześniej zaprezentowane dane, badania i opinie wskazują na raczej niską świadomość i wiedzę Polaków w zakresie świadomości prawnej i znajomości prawa. Z czym zatem mamy główne problemy? Poniżej postaramy się wymienić główne tematy.

Polacy w codziennym życiu najczęściej stykają się z sytuacjami prawnymi, które dotyczą ich praw konsumenckich,

pracowniczych, mieszkaniowych czy finansowych. Niska świadomość prawna w tych obszarach sprawia, że wiele osób nie wie, jakie mają uprawnienia ani jak skutecznie dochodzić swoich praw. Poniżej przedstawiono główne typy problemów, które Polacy najczęściej napotykać:

- **Umowy konsumenckie**

Wiele problemów wynika z zawierania umów z przedsiębiorcami, np. umów o dostawę usług, zakupu towarów czy usług abonamentowych. Konsumenci często nie czytają umów dokładnie, nie znają prawa do odstąpienia od umowy czy terminów reklamacyjnych, co prowadzi do sporów z firmami.

- **Prawa pracownicze**

Problemy w miejscu pracy dotyczą przede wszystkim wynagrodzenia, nadgodzin, urlopów, zwolnień i warunków zatrudnienia. Nieznajomość przepisów prawa pracy, np. dotyczących wypowiedzenia umowy czy przysługujących świadczeń, często uniemożliwia pracownikom skuteczną ochronę swoich interesów.

- **Reklamacje i gwarancje**

Spory związane z reklamacjami towarów i usług są bardzo powszechne. Konsumenci często nie wiedzą, jakie mają prawa w przypadku wad produktów, ile trwa okres gwarancji, ani jak skutecznie składać reklamacje.

- **Sprawy mieszkaniowe**

Problemy dotyczą wynajmu mieszkań, stosunków z sąsiadami, eksmisji czy nieuczciwych praktyk właścicieli nieruchomości. Brak wiedzy o prawach najemcy lub właściciela lokalu może prowadzić do konfliktów i trudności w egzekwowaniu swoich praw.

- **Problemy finansowe i bankowe**

W codziennym życiu Polacy napotykać także trudności związane z kredytami, pożyczkami, opłatami bankowymi czy windykacją. Nieznajomość prawa bankowego

i finansowego prowadzi czasem do niekorzystnych decyzji finansowych lub sporów z instytucjami finansowymi.

- **Sprawy związane z administracją publiczną**

W kontakcie z urzędami i instytucjami państwowymi Polacy często napotykają trudności w zakresie składania wniosków, odwołań czy załatwiania formalności. Brak świadomości proceduralnej i znajomości przepisów może wydłużać lub utrudniać rozwiązywanie problemów.

- **Prawo rodzinne i opiekuńcze**

Problemy te obejmują kwestie związane z alimentami, rozwodami, opieką nad dziećmi czy dziedziczeniem. Nieznajomość przysługujących praw może prowadzić do trudności w dochodzeniu sprawiedliwości lub ochrony własnych interesów.

Reasumując Polacy najczęściej napotykają problemy związane z codziennymi sprawami prawnymi, takimi jak umowy konsumenckie, prawa pracownicze, reklamacje, sprawy mieszkaniowe, kwestie finansowe, kontakty z administracją czy prawo rodzinne. Niska świadomość prawna w tych obszarach utrudnia skuteczne dochodzenie swoich praw i rozwiązywanie konfliktów. Edukacja prawna i dostęp do rzetelnych informacji mogłyby znacząco zmniejszyć liczbę sporów oraz poprawić bezpieczeństwo prawne obywateli w codziennym życiu. Wczesne poznanie przysługujących praw i obowiązków pozwala unikać nieporozumień i podejmować świadome decyzje zarówno w życiu prywatnym, jak i zawodowym.

Wnioski, przestrogi i rekomendacje

W poniższej części podsumowujemy najważniejsze obserwacje dotyczące świadomości prawnej Polaków, identyfikuje główne luki i błędne przekonania oraz wskazuje konsekwencje wynikające z ograniczonej znajomości prawa. Na podstawie analizy

codziennych doświadczeń obywateli i dotychczasowych działań edukacyjnych przedstawiono też rekomendacje mające na celu zwiększenie efektywności kształtowania świadomości prawnej oraz poprawę bezpieczeństwa prawnego w życiu codziennym.

Główne luki i błędne przekonania Polaków

Najczęściej występującym problemem jest poczucie wiedzy przy niskiej realnej świadomości prawnej. Wielu obywateli uważa, że zna swoje prawa, podczas gdy w praktyce nie potrafi ich zastosować ani ocenić konsekwencji własnych działań. Dotyczy to m.in. mylnego interpretowania przepisów konsumenckich, niepełnej znajomości praw pracowniczych czy braku orientacji w procedurach administracyjnych i finansowych.

Typowe luki obejmują również nieumiejętność właściwego reagowania na problemy

prawne w codziennym życiu, np. w przypadku wadliwego produktu, sporów z wynajmującym mieszkanie czy niekorzystnych zapisów w umowie kredytowej. Wiele osób nie wie, kiedy można odstąpić od umowy, jakie są terminy reklamacji, jakie przysługują im

świadczenia pracownicze czy jak skutecznie złożyć odwołanie do urzędu. Takie niepełne rozumienie prawa powoduje, że decyzje podejmowane w życiu codziennym są często obarczone ryzykiem i mogą prowadzić do konfliktów oraz strat.

Konsekwencje niskiej świadomości prawnej

Brak wystarczającej wiedzy prawnej ma realne i wielowymiarowe konsekwencje. W codziennym życiu skutkuje częstymi problemami w obszarach konsumenckich, mieszkaniowych, finansowych i zawodowych, co generuje poczucie bezsilności wobec

instytucji, firm czy innych obywateli. Osoby niedysponujące wiedzą prawną często nie potrafią wyegzekwować swoich praw ani uniknąć niekorzystnych sytuacji, takich jak zawarcie niekorzystnej umowy, brak zgłoszenia reklamacji, błędne działania w miejscu pracy czy nieprawidłowe decyzje finansowe.

Długofalowo niska świadomość prawna osłabia pewność siebie obywateli w kontaktach społecznych i instytucjonalnych oraz wpływa na poczucie bezpieczeństwa w życiu codziennym. Naraża również na straty finansowe i prawne, a brak odpowiedniej edukacji prawnej sprawia, że problemy powtarzają się i kumulują w czasie. W efekcie społeczeństwo funkcjonuje w warunkach, w których niepełna znajomość prawa ogranicza autonomię jednostki i utrudnia podejmowanie świadomych decyzji w wielu dziedzinach życia.

Jak działać skutecznie?

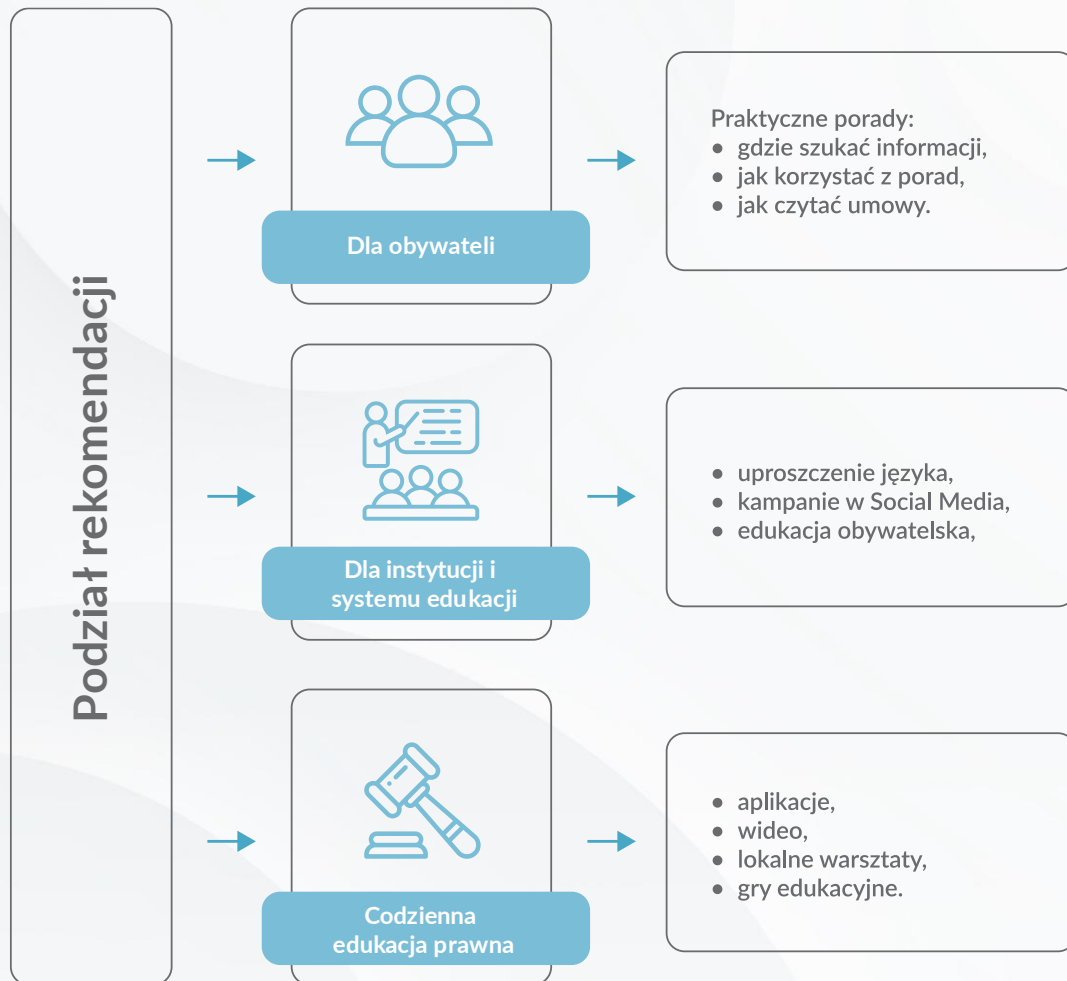
Bez wątpienia pozytywne rezultaty osiągają przede wszystkim inicjatywy praktyczne i przystępne, takie jak kampanie informacyjne w mediach społecznościowych, poradniki prawne napisane prostym językiem, infolinie czy interaktywne aplikacje ułatwiające dostęp do informacji. Takie formy edukacji zwiększają szanse, że obywatel zrozumie swoje prawa, będzie wiedział, jak je zastosować w konkretnych sytuacjach i w razie potrzeby będzie w stanie samodzielnie reagować.

Jednocześnie wiele tradycyjnych metod edukacji prawnej okazuje się nieskutecznych. Standardowe materiały oparte na złożonych przepisach, języku urzędowym i teoretycznych przykładach nie angażują odbiorców i nie pozwalają na praktyczne zastosowanie wiedzy. Semina-

ria czy wykłady akademickie, choć wartościowe merytorycznie, często nie docierają do osób, które najbardziej potrzebują informacji w prostym, codziennym kontekście. W rezultacie Polacy często dysponują jedynie fragmentaryczną wiedzą, zapamiętując wybrane zasady, ale nie rozumiejąc pełnego kontekstu prawnego ani nie potrafiąc stosować go w praktyce.

Poniżej sformułowano przykładowe rekomendacje w zakresie zwiększenia świadomości prawnej Polaków, które proponujemy jako punkt wyjścia w dyskusji o tym zagadnieniu.

- **Edukacja prawna w szkołach**

Jeśli szkoła nadal będzie traktować prawo jako zestaw definicji do wyrecytowania, nic się nie zmieni. Uczniowie mogą znać nazwę Trybunału Konstytucyjnego, a jednocześnie nie wiedzieć, jak napisać reklamację czy podpisać umowę najmu. Dlatego edukacja prawna musi wreszcie wejść w realny świat: z praktycznymi zajęciami, z analizą najprostszych dokumentów, z symulacjami decyzji, które czekają młodych ludzi po opuszczeniu szkoły. Lekcje powinny uczyć nie tego, „jak być obywatelem w teorii”, ale tego, jak radzić sobie w życiu, w sklepie, w pracy,

w urzędzie. To fundament, na którym buduje się realną świadomość prawną – nie deklaratywną, ale praktyczną.

- **Odbudowa wizerunku i prestiżu zawodów prawniczych**

Bez odbudowania społecznego zaufania do prawnika trudno mówić o skutecznej edukacji. Wizerunek zawodów prawniczych wciąż obciążony jest stereotypem niedostępności i nadmiernej formalności, choć większość prawników wykonuje swoją pracę po prostu jako eksperci od spraw codziennych. Potrzeba obecności prawników w przestrzeni publicznej nie tylko wtedy, gdy wybucha polityczny konflikt, ale na co dzień – jako przewodników po świecie umów, reklamacji, sporów pracowniczych czy kwestii mieszkaniowych. Prawnik, który potrafi jasno mówić o zawiłych sprawach, przestaje być figurą z odległego gabinetu, a zaczyna być naturalnym partnerem dla obywatela. To nie tylko zmienia odbiór zawodu, ale sprawia, że ludzie łatwiej sięgają po rzetelną wiedzę.

- **Kampanie społeczne**

Kampanie społeczne dotyczące prawa muszą wreszcie odejść od szkolnego tonu i suchego informowania. Skuteczność mają krótkie, konkretne i bliskie codzienności komunikaty – historie, które Polacy znają z własnego życia: od odrzuconej reklamacji po spór z wynajmującym. Kampania, która pokazuje krok po kroku, co zrobić w realnej sytuacji, buduje wiedzę szybciej niż jakikolwiek podręcznik. Ważne jest także użycie języka, który nie wypycha odbiorcy z rozmowy, lecz go wciąga. Ludzie nie potrzebują „wielkiej edukacji prawnej”, tylko prostego wyjaśnienia, jak poradzić sobie z konkretnym problemem.

- **Program „Prawo w szkole i pracy”**

To rozwiązanie, które przychodzi do obywatela zamiast czekać, aż obywatel przyjdzie do niego. Krótkie warsztaty prowadzone w szkołach, na uczelniach i w zakładach pracy, osadzone w realistycznych sytuacjach, mogą błyskawicznie podnieść podstawowe kompetencje prawne. Nie trzeba tu wielkich reform, tylko dobrej organizacji: prostych scenariuszy, praktycznych przykładów i prowadzących,

którzy potrafią wyjaśniać zawichości prawa normalnym językiem. Program tego typu pozwala ludziom zrozumieć, jak wykorzystać prawo wtedy, gdy naprawdę tego potrzebują.

- **Lokalne punkty prawa**

W wielu miejscach w Polsce to właśnie gmina, biblioteka albo lokalny ośrodek kultury jest pierwszym miejscem, gdzie obywatel szuka pomocy. Dlatego tworzenie lokalnych punktów prawa – miejsc, gdzie można uzyskać podstawowe informacje, skonsultować dokument czy zapytać o prostą procedurę – byłoby skutecznym i tanim narzędziem edukacji. Tam, gdzie brakuje dużych instytucji, takie przestrzenie mogą stać się realnym centrum wsparcia, zwłaszcza dla osób starszych, mieszkańców małych miejscowości i wszystkich tych, którzy nie korzystają z internetu jako głównego źródła informacji.

- **Program dla urzędów – prostszy język**

Urzędy w Polsce wciąż komunikują się jakby do innego gatunku istot – nie do obywatela, tylko do specjalisty od ustaw. Tymczasem to właśnie urząd jest pierwszym miejscem, w którym obywatel styka się z prawem. Program promujący prosty język administracyjny, zastępowanie hermetycznych formuł normalnymi zdaniem i tworzenie „drugiej wersji” dokumentów – klarownej, z wyjaśnionymi krokami i konsekwencjami – może natychmiast zmniejszyć liczbę błędów i nieporozumień. Gdy instytucje publiczne zaczynają mówić zrozumiale, edukacja prawna dzieje się sama, w sposób naturalny i codzienny.

- **Mobilne punkty darmowych porad prawnych**

Nie każdy ma czas, środki czy pewność siebie, by iść do kancelarii lub szukać pomocy w dużych ośrodkach. Dlatego mobilne punkty darmowych porad prawnych – działające przy wydarzeniach lokalnych, targach, w centrach miast i mniejszych miejscowościach – mogą stać się realnym narzędziem wyrównywania szans. Krótka rozmowa z prawnikiem potrafi rozwiać wątpliwości, zatrzymać błędne decyzje i wyjaśnić konsekwencje działań, które obywatel zamierza podjąć. Taka pomoc jest

nie tylko formą edukacji, ale także odbudowy zaufania do prawa, pokazując, że kontakt z prawnikiem nie musi być stresujący ani kosztowny.

- **Współpraca z influencerami**

Influencerzy mają dziś większy wpływ na codzienne nawyki informacyjne niż tradycyjne kampanie. Współpraca z nimi – pod warunkiem, że jest merytoryczna i dotycząca ich specjalizacji – może skutecznie przełamać barierę dystansu wobec wiedzy prawnej. Lifestyle'owi twórcy mogą mówić o prawach konsumenckich, twórcy zajmujący się finansami – o umowach i zobowiązaniach, a influencerzy parentingowi – o sprawach rodzinnych i prawach rodzica. Dzięki temu prawo trafia do odbiorcy tam, gdzie faktycznie spędza czas, w języku i formie, które nie budzą oporu. To jedna z najskuteczniejszych dróg dotarcia do pokolenia, które nie ogląda telewizji i nie szuka porad w tradycyjnych źródłach.

Zakończenie

Świadomość prawna nie ogranicza się wyłącznie do znajomości przepisów – **to przede wszystkim umiejętność praktycznego korzystania z prawa w codziennym życiu**. Wiedza prawna staje się wartościowa dopiero wtedy, gdy pozwala podejmować świadome decyzje, chronić własne interesy i skutecznie reagować w sytuacjach problemowych. Dlatego tak istotne jest, aby każdy obywatel aktywnie poszerzał swoją wiedzę, korzystał z dostępnych źródeł informacji, a także nie bał się pytać i weryfikować przysługujące mu prawa.

Podnoszenie świadomości prawnej leży zarówno w interesie państwa, które poprzez sprawne funkcjonowanie instytucji publicznych zapewnia bezpieczeństwo i porządek w życiu społecznym, jak i samych obywateli, dla których znajomość prawa oznacza większą niezależność, pewność siebie i ochronę przed niekorzystnymi sytuacjami. **Działania edukacyjne i samodzielna nauka prawa są więc inwestycją w dobro wspólne** – im bardziej świadome i kompetentne jest społeczeństwo, tym skuteczniej funkcjonuje państwo, a każdy z nas może czuć się pewniej i bezpieczniej w codziennym życiu. Podejmowanie tego trudu, choć wymaga czasu i zaangażowania, przynosi realne korzyści i jest krokiem w stronę bardziej świadomego, odpowiedzialnego społeczeństwa.

Bibliografia:

1. Badanie „Świadomość prawna Polaków” zostało przeprowadzone przez agencję SW Research w ramach kampanii informacyjnej „Adwokat w każdym przypadku” 2019, <https://www.adwokatura.pl/z-zycia-nra/polacy-wyberaja-fora-internetowe-zamiast-prawnika-badania-nra>, dostęp w dniu 13.11.2025r.
2. CBOS – Komunikat nr 40/2024 „Zaufanie społeczne”, Badanie poziomu zaufania Polaków do instytucji państwowych, w tym RPO, sądów: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2024/K_040_24.PDF, dostęp w dniu 10.11.2025r.
3. Cywiński Z., Poczucie prawne, [w:] Andrzej Kojder, Zbigniew Cywiński (red.), Socjologia prawa. Główne problemy i postacie, Warszawa 2014.
4. Gadziąła W., Chrobak K., HOMO POLITICUS vol. 14/2019, Wiktoria Gadziąła, Kinga Chrobak, https://homopoliticus.ahe.lodz.pl/sites/default/files/hp_14_gadzi_ala_chrobak.pdf, dostęp w dniu 7.11.2025r.
5. <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-prawna/nieodplatna-pomoc/3068579,Polacy-pomocy-prawnej-szukaja-w-Internecie.html>, dostęp w dniu 13.11.2025r.
6. Kuryłowicz M., Słownik terminów, zwrotów i sentencji prawniczych łacińskich oraz pochodzenia łacińskiego, Wolters Kluwer, Warszawa 2012.
7. Podstawowe problemy badań nad świadomością prawną. Założenia badawcze, [w:] Maria Borucka-Arctowa, Świadomość prawna a planowe zmiany społeczne, Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk: Ossolineum, 1981.
8. RAPORT IAOM - Instytutu Audytu Obiektywizmu Medialnego. *Jaki jest stan świadomości prawnej Polaków?*- EDYCJA 2023, <https://poznajfakty.pl/2023/12/30/raport-iaom-jaki-jest-stan-swiadomosci-prawnej-polakow-edycja-2023> dostęp w dniu 14.11.2025r.
9. Woźniakowska-Fajst D, *Edukacja prawna- możliwości, szanse, bariery*, Fundacja inPRis – instytut Prawa i społeczeństwa, Warszawa 2012.

Analiza powstała w ramach aktywności Biura Analiz Centrum Grabskiego, którego powstanie sfinansowano w ramach realizacji zadania: „Edukacja społeczno-ekonomiczna wraz ze strukturalnym wsparciem dla Biura Analiz Fundacji Centrum im. Władysława Grabskiego” ze środków Narodowego Instytutu Wolności - Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego w ramach Rządowego Programu Rozwoju Organizacji Obywatelskich na lata 2018-2030 PROO Priorytet 4. Zadanie realizowano w latach 2023-2024.

Biuro Analiz Centrum Grabskiego funkcjonuje aktualnie w ramach działań Centrum Myśli Narodowej, którego powstanie dofinansowano ze środków Funduszu Patriotycznego funkcjonującego w ramach Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego- Edycja 2021 Wolność po polsku.

Dofinansowano ze środków Instytutu Dziedzictwa Myśli Narodowej im. Romana Dmowskiego i Ignacego Jana Paderewskiego w ramach Funduszu Patriotycznego.